

Översikt

- Att tänka på
- Lektionens byggstenar – förslag på övningar kategoriserade under rubrikerna: Introduktion, etableringsövningar, huvudtema och avslutning
- Referenslista
- Vem är jag som skriver detta

Att tänka på

Tema

Den folkliga berättelseskatt som finns och som ständigt skapas inte minst i klassrum är fabler, folksagor, sägner, legender, vandrings sägner, nyheter, spökhistorier, historiska händelser, skämthistorier (Bellmanhistorier), jag-berättelser och myter. I förmågan att TALA ingår att berätta, återberätta men också att hålla ett anförande med berättande inslag. Årstaskolan visar på möjligheterna i #talasomTED (se länk nedan).

I litteraturförteckningen finns en hel del sagosamlingar. De kanske i förstone vänder sig till yngre elever. För äldre elever funderar de som ingångar eller inslag till muntliga presentationer. Men också för att träna färdigheter i att berätta och samtidigt förhålla sig till en publik. I allt muntligt berättande har publiken en huvudroll. Berättelsen har visserligen lärts in före framförandet men den skapas i möte med publiken varje gång på nytt. Arbetet med att framföra sagor fungerar också som utgångspunkt för att tala om dramatiskt berättande; huvudperson, antagonist och hjälpare. Sagor är på så sätt utmärkta för att träna memoreringsteknik. De unga vuxna har nu också möjlighet att se tillbaka på sin egen barndom och plocka fram de berättelser och sagor som var viktiga då och reflektera kring vad i dem som betydde något. På så sätt byggs bron in i jag-berättelsen.

Ett tema fungerar som katalysator kring frågan vilka berättelser som ska väljas och temat har en sammanhållande funktion. I det aktuella temat Mitt Stockholm med underrubrikerna Långt borta och nära, Gränser och Mod rymms berättelser som anknyter till Stockholm som stad men också den lokala orten.

Intressant är att börja med berättelser kring närliggande ortsnamn, historiska händelser, både lokalt men också kring hur staden växte fram och hur människor levde. I det sammanhanget är också historierna om häxorna i Katarina församling på 1670-talet intressanta, men också berättelser om hur vägen till Staden sett ut. Det kan vara historier om att ta sig över gränser både geografiskt och mentalt. Här återfinns huvudpersonernas kamp mot hinder men också hjälpande krafter som i alla berättelser. Vi kommer också in på vad det innebär att slå rot och känna sig hemma på en eller flera platser. Här dyker också berättelser om att överbrygga avstånd upp.

Vad gäller litterära utgångspunkter för samtal, improvisationer och berättande finns förstås skildringar av Per-Anders Fogelströms, Elin Wägner, Hjalmar Söderberg, Agnes von Krusentstierna, Klas Östergren, Karin Boye och August Strindbergs med flera av ett numera delvis svunnet Stockholm. Men också de författare som överkorsat avstånd och språkgränser och skriver berättelser från Stockholm ur ett mer nutida perspektiv. Jag tänker här på Mustafa Can, Sami Said, Theodor Kallifatides, Dilsa Demirbag-Sten med flera.

Vad gäller Stockholms historia är platser intressanta. Platsens berättelse. Ett exempel på en sådan plats som just nu är aktuell är Slussen.

Lektionens struktur

Varje lektion bör ha en tydlig öppning och en tydlig avslutning. Öppningen sätter tonen och skapar förväntningar och avslutningen hämtar hem det som varit och knyter ihop säcken. Inramning hjälper till att skapa trygghet och öppenhet. Huvudtemat blir att alla ska berätta något för någon; antingen i par, i liten grupp eller i storgrupp. Före huvudtemat finns moment under rubrikerna etablering och gestaltande övningar. Dessa två steg handlar om att på olika sätt värma upp sig till spontanitet och att använda memoreringstekniker inför huvudtemat. Lektionens fem delar har alla olika längd. En kan vara över på en minut och en annan kan ta halva lektionen. Jag ger flera förslag under varje fas och du som lärare väljer ut och modifierar så att det blir ett flöde som passar dig och din grupp.

Lektionens byggstenar

Introduktion

Säg något kort om vad som kommer att hända

Öppna sinnet

Här handlar det om att sätta fantasin i rörelse; en text, ett föremål, en muntlig berättelse plus en symbol för det aktuella passets infallsvinkel, Mitt Stockholm. Associationsövning i runda: Låt var och en säga ett ord eller en mening om vad de kommer att tänka på inför det du presenterar. Allt är rätt och inget är fel.

Guidad visualisering

Berätta för eleverna att du ska guida dem igenom ett inre landskap. Ibland kan man se saker för sitt inre öga och ibland inte. De som inte ser något ska bara slappna av och inte oro sig över det. Eleverna blundar och ligger över bänken eller på liggunderlag på golvet. Låt dem slappna av genom att guida dem igenom varje kroppsdel. Ett skisserat exempel: Guida dem genom ett landskap från öppen äng med berg i bakgrunden in i en skog där de stöter på olika djur som de får ögonkontakt med. Låt dem slutligen efter en vandring med flera sinnesintryck komma till ett hus. De går in i huset. Låt dem med sina inre sinnen ta in hur huset och dörren ser ut. Låt dem också känna hur dörrhandtaget känns. Dörren är öppen. Låt dem gå genom rum och registrera hur det ser ut för att slutligen gå ner i en källare där de träffar någon. Av denna någon som de möter får de en present. Låt dem ta emot presenten och sedan gå samma väg tillbaka. För dem igenom samma steg och möta samma djur som tidigare för att slutligen komma ut på ängen igen. Låt dem långsamt komma tillbaka till klassrummet. Låt dem eventuellt flödesskriva efter att de kommit tillbaka. Låt dem berätta för en kamrat vad de såg eller inte såg. Låt slutligen några röster komma tilltals i storgrupp.

Berätta en historia för din klass glöm inte det muntliga berättandet samlande kraft, du är en förebild även om du inte är van själv vid muntligt berättande. Låt dig själv växa parallellt med eleverna. Det är en oskattbar förmåga.

Etableringsövning

Inventering av vilka berättelser eleverna kan. Antingen i relation till temat eller generellt. Låt dem skriva ner rubriker. Lyssna till rubrikerna och låt dem berätta för varandra i par.

Memorering och dramaturgisk kurva

Gå igenom berättelsen utifrån en dramaturgisk kurva: Presentation (Vem? Var?), Vändpunkt 1 (Vad händer?), Upptrappning till vändpunkt 2, (Hur kommer det gå?) Klimax och Avtoning. Detta blir hållpunkter för memoreringen; (Vem? Var? Och Vad?). Eller om man hellre vill använda de fem p:na: Person, Plats, Problem, Problemupptrappning och Problemlösning.

En annat förslag är dessa fem fraser:

Det var en gång...

Varje dag...

En dag...

Detta fick till följd...

Sedan den dagen...

Poängen är att ge eleverna redskap för att memorera berättelsen i bilder inte i ord. Ett sätt kan vara att rita den som en serie-strip med streckgubbar. Ett annat sätt är att använda IKT. Se filmen på Youtube Digitalt berättande – om en workshop som inspiration.

Ljuleken

I par. Gör en intervju. Bestäm inte vilken karaktär du ska vara. Låt det växa fram av svaren. (3 min)

Berätta en jagberättelse i par

Var och en hittar på en liten historia kring sin påhittade karaktär och berättar sin historia i förstaperson i par (2 min). Den som har lyssnat berättar nu tillbaka samma historia på ett nytt sätt och även nu i första person som om det var dennes historia. Plus förändra något.

Runda med rubriker

Var och en sätter rubrik på den berättelse man hört.

Inte säga ja eller nej

En tävling i par. Intervjua varandra. Så snart den tillfrågade svarar med ja eller nej har hen förlorat och rollerna byts. Först till tre poäng vinner. När eleverna blivit säkrare kan man köra i två lag. Försvåra genom att lägga till att man inte får tveka.

Rödluvan i helikopter (Rodari)

Den här övningen kan göras både som muntligt berättande eller som kreativt skrivande. Skriv upp fem ord på tavlan som hör ihop med en för eleverna känd berättelse. Exempelvis: Flicka, skog, blommor, varg, mormor men skriv sedan också ett sjätte ord som bryter det naturliga sammanhanget; helikopter. Övning tränar att förhålla sig till något nytt och att smälta samman det med det redan kända.

Lappar med svar som bygger en historia

Utgå från följande frågor: Vem var det? Var befann han/hon sig? Vad gjorde han/hon? Vad sa han/hon? Vad sa folk? Hur slutade det? Sitt i grupper med en lapp var. Alla skriver svaret på första frågan på lappen för att sen vika ner det. Skicka lappen vidare. Nästa person svarar på nästa fråga etc. Läs sedan svaren som en berättelse. Det kan bli rent nonsens men det kan också bli en berättelse. Exempel: "En död, på tornet i Pisa, satt och stickade. Han sa: Hur mycket är tre gånger tre? Folket sjöng "Fångarnas kör". Det slutade tre-noll" (Rodari).

Det fantastiska ordparet

Låt eleverna tänka på varsitt substantiv och skriva ner det på en lapp. Lägg alla substantiv i en hög och dra två stycken. Ett fantastiskt ordpar är två ord som inte har något att göra med varandra. Exempelvis "Hund" och "Garderob". Det ena ordet reagerar på det andra genom prepositioner. Hunden med garderoben, hundens garderob, hunden på garderoben hunden i garderoben etc. Var och en av dessa figurer ger utkast (rubrik) till en fantastisk situation. Fantasin kommer i rörelse. Låt eleverna improvisera en kort historia eller beskrivning på några meningar i par eller i storklass. Du som

lärare gör först och skapar en modell för hur man kan göra om man känner sig osäker (Rodari).

Fantastiska hypoteser

Detta är en utveckling av föregående övning. Här behövs ett substantiv och ett verb; "Staden" "flyger". Och ett substantiv och ett predikatsfyllnad; "Milano", "är omgivet av vatten" och ett substantiv och ett adverbial; "krokodil" "expert på kattbajs". Dessa kan man formulera som frågor i formen "Vad skulle hända om Krokodilen var expert på kattbajs?" Utifrån den frågan går det att forma hypoteser. Frågan kan fungera som inledning till ett anförande. På ett lekfullt sätt kan en muntliga språkstrukturer tränas.

Gemensamt berättande

Hitta på en berättelse tillsammans – mening för mening. Stå i ring. A säger första meningen, B fortsätter med nästa etc. Den som bygger sin mening ska bygga på, ta hänsyn till och acceptera de fakta som redan nämnts av de föregående.

Ordinkast

Jobba i par. En börjar berätta en påhittad berättelse. Den andra kastar med jämna mellanrum in ord som inte passar in. Den som berättar har till uppgift att på ett smidigt sätt baka in de orden i berättelsen.

Huvudtema

Memorera och extrahera budskap Den här övningen handlar om att kunna skilja på det konkreta sago-stoffet och det abstrakta budskap som finns inbäddat i berättelsen. Dela ut en kort berättelse i grupper om fyra-fem elever (olika berättelser i olika grupper). Låt dem läsa berättelsen tyst, eller högt för varandra. Låt gruppen gå igenom tillsammans den dramaturgiska kurvan och träna tillsammans att berätta med egna ord utifrån frågorna ovan: Vem? var? Vad händer? Gör tvärgrupper och låt eleverna berätta för varandra i grupperna. Till denna övning kan du också använda utdrag ur roman eller en film.

Ordspråk eller budskap Detta är inte viktigt för att skapa magi inför en publik. Men i en klassrumssituation kan det ha sin relevans. Särskilt om berättelsen ska ingå i ett större sammanhang och utgöra en konkretion av ett resonemang. Lista rubrikerna på tavlan och diskutera vilka ordspråk resp. budskap/tankeinnehåll som berättelsen bär. Skriv ner dem. Prata om att berättelser alltid förmedlar kunskap men att kunskapen når oss på en erfarenhetsmässig kroppslig nivå. Berättelser är det sätt på vilket vi förstår världen och oss själva.

Djur i Stockholm

Det finns många berättelser om möten mellan djur och människor i Stockholm. Eller möten mellan djur och djur. En sådan berättelse är om pilgrimsfalkarna som blev inplanterade i Stockholm i våras och hur svårt de fick det med måsarna. Nu finns bara en ståndaktig falk kvar. Pilgrimsfalken var tidigare ett naturligt inslag i Stockholm. Ta reda på fler sådan här berättelser. Eleverna har säkert några på lager.

Gör egna fabler Använd djurhistorier som ni hittar (exempelvis den om pilgrimsfalken) men personifiera den. Ge namn, tankar och motiv till djuren. Använd fabeln som inspiration. Berätta för varandra. Vad säger berättelsen om livet? Om oss?

Jagberättelse baserat på intervju av äldre släkting eller bekant. Eleverna har haft i uppgift att ställa frågor till en äldre person. Gärna någon som betyder något för dem. Alla ställer samma frågor som ni kommit överens om tidigare. Uppgiften är att i klassrummet göra detta till en jag-berättelse. Eleven går alltså i roll som den intervjuade och berättar sin historia för klassen; "Jag heter...och jag föddes... i... Ett minne jag har från min skolgång var när...

Jagberättelse baserat på intervju av äldre släkting eller bekant. Eleverna har haft i uppgift att ställa frågor till en äldre person. Gärna någon som betyder något för dem. Alla ställer samma frågor som ni kommit överens om tidigare. Uppgiften är att i klassrummet göra detta till en jag-berättelse. Eleven går alltså i roll som den intervjuade och berättar sin historia för klassen; "Jag heter... och jag föddes... i... Ett minne jag har från min skolgång var när...

Namn, Ortsnamn, platser och biografier av kända profiler från trakten
Gör lite efterforskningar i den berättelseskatt som ligger närmast i lokalsamhället.

Berätta en av historierna om varför Stockholm heter just Stockholm.

Stockarna i vattnet runt holmen. Tidigare namn var Stadsholmen och ännu mycket tidigare Agnefit. I förbindelse med namnet Agnefit finns en spännande historia om Sveakungen som slog läger efter att ha levt rövare i Österland. Under sömnen hängs han i den tunga guldlänk han bär runt halsen av den kvinna han rövat med som brud. Stockholm är platsen för en kvinnas hämnd. Skriv också upp den korta förklaringen på tavlan som en modell för att förklara Ortsnamn. Dela in klassen i grupper. Dela ut ett namn från ert aktuella närområde till varje grupp. De ska nu hitta på en rimlig förklaring (berättelse) till varför orten har just det namnet. Nästa steg skulle kunna vara att hitta en verklig förklaring och sedan sätta de två mot varandra och resten av klassen får gissa vilken som är påhittad och vilken som är konstruerad.

En liknande övning kan göras med egennamn. Berätta om ett namn. Dels vad namnet betyder etymologiskt men också varför personen heter detta. "Det är efter den kända sångaren XX" eller "Det är från en gammelfaster som betydde mycket därför att hon...". Låt eleverna skriva berättelsen om sitt namn enligt en modell som du som läraren visar fram.

Sitting down drama

Denna övning kan anknyta till en text, film eller teater. Eleverna är i grupper om fyra elever. De fyra som ska vara i roll går ut ur klassrummet en stund medan grupperna förbereder frågor. De fyra som kommer in ska ha bestämt vilka de är. De ska representera två av personerna i berättelsen men också två som inte omnämns men som finns i periferin. En kurator. En politiker. Någons mormor eller dyl. Grupperna som är kvar i klassrummet ska formulera minst två frågor per person (åtta per grupp) till karaktärerna. Ställ frågor laget runt. De som svarar är i roll och vet därför vad de ska svara. Uppmuntra dem till improvisation. Det kan inte bli fel.

Avslutning

Kortskriv i loggbok om något som gjort dig glad under passet. Berätta något om detta för någon annan. Lyssna på några röster i storgrupp. En runda där var och en säger ett ögonblick från en berättelse som gjorde intryck.

Referenslista

Bucay, Jorge (2006). *Kom ska jag berätta: sagorna som lärde mig leva*. Stockholm: Bazar.

Björkum, Svante (1999). *Stockholm - en resa i tiden från ett sekel till ett annat. 2. uppl.* Stockholm: Prisma

Cassady, Marsh (1993). *Handbok för berättare*. Örebro: Libris

Ehnmark, Erland & Swahn, Jan-Öjvind (red.) (1995). *Världens bästa myter och sagor i urval*. 4. utg. Stockholm: Natur och kultur

Hartman, Bob (2003). *Fabler: speciellt anpassade för högläsning*. 1. uppl. Varberg: Argument

Joslin, Mike (1952). *Anansi Sem: spindelsagor från Guldkusten*. Stockholm: LT

Lagerlöf, Selma (1984). *Sagor och berättelser*. Stockholm: Bonniers juniorförl.

Lagerlöf, Selma (1994). *Spökhanden och andra kusliga berättelser*. Stockholm: Natur och kultur

Lundström, Janne (2007). *Sagor. Afrikanska dilemmasagor*. 1. uppl. Stockholm: Bonnier utbildning

Lindström, Jonathan (2012). *Stockholm från början*. Stockholm: Stockholmia

Manne, Gerd & Hvenekilde, Anne (red.) (1980). *Folksagor från 17 länder*. 1. uppl. Rosersberg: Hodab läromedel.

Owen, Nick (2003). *Berättelsens magi: berättelser och berättande*. Åhus: Kontrast.

Lärarguide
Berättande åk 7-Gy

Pusztai, Istvan (2012). *Mod att tala: 160 övningar i retorik. 1. uppl.* Malmö:
Gleerup

Rodari, Gianni (1988). *Fantasins grammatik: introduktion till konsten att hitta
på historier.* Göteborg: Korpen.

Shāh, Idries (1998). *Den ojämförlige Mulla Nasruddins bedrifter.* Stockholm:
Bonnier

Elektroniska resurser

<http://talasomted.se/talasomted/>

Lärarmaterial: <http://talasomted.se/gor-ert-egna-talasomted/>

<http://berattarministeriet.se/aktiviteter-2/>

Digitalt berättande – om en workshop. Tillgänglig:

<https://www.youtube.com/watch?v=LWVW-jqJXWg>

Maria Danielsson

Leg. Lärare sva (1-gy)/sve (1-9)

Fil. Mag i Praktisk kunskap

Certifierad Playbackteaterpedagog (CPT)

Psykodramaregissör

Mediepedagog

Verksam som Adjunkt i svenska på Södertörns Högskola,
Gymnasielärare (sva) på Huddingegymnasiet, Aktör och spelledare i Teater X
och dramapedagog i Skapande Skola, Botkyrka Kommun

PS: Detta är ett levande dokument under ständig utveckling. Har du idéer
frågor eller kommentarer är du varmt välkommen att kontakta mig:

maria.sponte@gmail.com